

Leszek Krajkowski

RODZINA JANA KILIŃSKIEGO

28 stycznia 1819 roku – to data śmierci Jana Kilińskiego. Od tego czasu mija 200 lat, a jest on postacią ciągle żywą w polskiej historii. Ikona walki o niepodległość, szewc-pułkownik, przywódca ludu Warszawy podczas insurekcji kościuszkowskiej roku 1794, a przy tym twierdzący o szlacheckich korzeniach swego rodu. Przypatrzmy się jego rodzinie i spróbujmy zweryfikować jego twierdzenia.

1. Rodzice i rodzeństwo

Jan Kiliński w swoim własnoręcznym życiorysie, spisany w Warszawie 26 czerwca 1809 roku, pisał: „Jan Kiliński, radny miasta Warszawy, wyznając to, iż jestem rodem z Wielkopolski, z województwa kujawskiego, z miasta Trzemeszna, od Gniezna dwie mil leżącego. Ojcu memu było imię Augustyn, a matce mojej Marcjanna Kilińska. Byli oboje w tymże mieście urodzeni i ze szlachty oboje pochodzili. Ojciec mój był architektem mularskim, prawdziwy Polak. Ja także urodziłem się w tymże mieście i tamże w szkołach akademii trzemeszyńskiej uczyłem się, a po wyjściu ze szkół udałem się do rzemiosła.” Po przedstawieniu dziejów swojego życia kończy życiorys słowami: „Lat zaś mam 49”¹.

Urodził się w 1760 roku, tak jak podał, w Trzemesznie, mieście położonym 15 km na wschód od Gniezna. Dziećmi jego rodziców, Augustyna i Marcjanny, nazywanej w metrykach także Marianną, a nawet Marcjaną byli (w trzech porodach urodziły się bliźnięta):²

- Stanisław – chrzest 11 maja 1744 roku,
- Andrzej i Katarzyna – chrzest 11 grudnia 1746 roku,
- Baltazar i Marcjanna – chrzest 9 stycznia 1749 roku,
- Barbara i Regina – chrzest 9 grudnia 1751 roku,
- Józef – chrzest 17 marca 1754 roku,
- Rozalia – chrzest 10 sierpnia 1756 roku,
- Jan – chrzest 28 grudnia 1760 roku,

¹ Jan Kiliński. *Pamiętniki*. Oprac. Stanisław Herbst. Warszawa 1958, s. 262.

² Archiwum Archidiecezjalne w Gnieźnie (dalej: AAG), Parafia Trzemeszno, sygn. AP 74/2: Liber baptizatorium 1738-1780, także: Archiwum Państwowe w Poznaniu (dalej: APP), mikrofilm 10-79.

- Anna – chrzest 29 kwietnia 1764 roku.

Ich metryki nie zawierają dat urodzenia, lecz tylko – podane powyżej – daty chrztów. Nazwisko rodziców – to Kilińscy, z wyjątkiem metryki Jana – naszego bohatera – gdzie w pierwotnym zapisie występują jedynie imiona jego rodziców, a nazwisko Kiliński zostało dopisane inną ręką. Chrzestnymi Jana byli: Jan Maniszeski, kustosz klasztoru kanoników regularnych lateraneńskich w Trzemesznie i szlachcianka (Generosa Domina) Dorota Ruszkiewiczowa³.

Marianna Kilińska (taka wersja imienia i nazwiska występuje w jej metryce zgonu) zmarła po urodzeniu Anny 2 kwietnia 1764 roku i została pochowana na miejscowym cmentarzu⁴. Anna została ochrzczona dopiero po 27 dniach⁵.

Począwszy od roku 1765 pojawia się imię drugiej żony Augustyna: Wiktoria, a nazwisko małżonków, to: Kilińscy. Oprócz daty chrztu zaczyna występować data urodzenia ich dzieci:

- Antoni – chrzest 27 maja 1765 roku,
- Anna – ur. 25 grudnia 1766 roku (chrzest 30 grudnia),
- Katarzyna – ur. 26 października 1768 roku (chrzest 2 listopada),
- Anna Elżbieta – ur. 9 listopada 1770 roku (chrzest 11 listopada),
- Wojciech – ch. 22 kwietnia 1776 roku.

Augustyn zmarł 31 października 1776 roku, według przekazów tragicznie, wskutek upadku z rusztowania podczas odnawiania kościoła. Pochowany został 2 listopada na miejscowym cmentarzu. W jego metryce nie ma przyczyny zgonu, natomiast jest zapis, że został opatrzony wszelkimi sakramentami (munitus omnibus sacramentis), co w przypadku nagłej i niespodziewanej śmierci wydaje się wątpliwe. Być może nie zginął na miejscu. Również brak jego wieku⁶. Wnioskując z roku urodzenia jego pierwszego dziecka, zapewne liczył sobie lat pięćdziesiąt kilka.

Tylko w trzech metrykach występują określenia stanu społecznego Augustyna; są one typowe dla niezamożnego mieszczanina: w latach 1749

³ Większość biografów Jana Kilińskiego, m.in. Stanisław Herbst w *Polskim słowniku biograficznym*, t. XII, s. 453, podaje tylko datę roczną jego urodzenia. Błędny dzień chrztu, odczytując zapis „10bris” (decembris) jako październik, podał Marian Drozdowski w książce *Jan Kiliński. Historia i pamięć*. Red. Violetta Julkowska. Poznań – Trzemeszno 2015, s.16 (rozdział: „Jan Kiliński rodem z Trzemeszna”).

⁴ Tekst tej metryki, z księgi zmarłych 1738-1780, cytuje Włodzimierz Mąciński w artykule „Przyczynki do życiorysu Jana Kilińskiego”, *Roczniki Historyczne*, R. VIII, 1932, s. 203; obecnie w obu archiwach (AAG i APP) brak tej księgi.

⁵ AAG, LB Trzemeszno, s. 66.

⁶ Tekst tej metryki publikuje Franciszek Paprocki. *Jan Kiliński 1760-1819*, Warszawa 1970, s. 185, przypis 14.

i 1776 – honestus (uczciwy) i w roku 1766 – famatus (sławetny). Interesującą sprawą jest określenie zawodu Augustyna. Murarzem (murarius) był on nazwany dwukrotnie – w roku 1748, gdy występował jako chrzestny⁷, i w roku 1770, jako ojciec Anny Elżbiety. Żoną murarza (muraria) została nazwana Marianna w metryce jej zgonu w roku 1764. Odmienny zapis, na który nie zwrócił uwagi żaden z biografów i badaczy dziejów rodziny Kilińskiego, jest w metryce chrztu bliźniąt, Baltazara i Marcjanny, w roku 1749. Zapis: „de vicariica cauponum”⁸ sugeruje, że Augustyn był dzierżawcą karczmy, z której dochody stanowiły uposażenie wikariusza kościelnego. Także interesująca jest zmienność jego nazwiska: w latach 1746-1764 Kiliński, od 1765 roku, czyli od czasu jego małżeństwa z drugą żoną, Wiktorią, Kiliński⁹. W księdze wójtowskiej Trzemeszna pojawia się także pisownia: Kilińscy, a małżonkowie podpisywali się rękami trzymanymi¹⁰. Brak ksiąg ślubów z tego okresu nie pozwala rozszerzyć tych wiadomości. Natomiast nie można potwierdzić tego, co Kiliński napisał w swoim życiorysie, że jego rodzice urodzili się w Trzemesznie i byli stanu szlacheckiego. Nazwisko panińskie jego matki nie występuje w żadnym dokumencie, natomiast metryki Augustyna brak w zachowanej w Archiwum Archidiecezjalnym w Gnieźnie księdze chrztów z lat 1582-1737. Brak w niej również nazwiska Augustyna w żadnej z wymienionych form¹¹.

Jan Kiliński podczas przesłuchania po upadku insurekcji, w więzieniu w Petersburgu, dnia 12 lutego 1795 roku, na pytanie o krewnych odpowiedział: „Mam braci trzech, siostry dwie, mam lat 35”¹². Jeśli nie zapomniał o kimś, to znaczy, że z dziesięciorga jego rodzeństwa, a jeśli miał na myśli także rodzeństwo przyrodnie, z drugiej żony jego ojca, to jeszcze z pięciorga, zostało tylko pięcioro. Wówczas zeznał także, że urodził się w Poznaniu. Być może podał Poznań jako miasto bardziej znane niż prowincjonalne Trzemeszno, a może dlatego, że przed przyjazdem do Warszawy mieszkał w Poznaniu u swego brata Baltazara, szewca w tym mieście. Tenże Baltazar został przyjęty do prawa miejskiego w Poznaniu

⁷ AGG, LB Trzemeszno, s. 17. Chrzest Kazimierza, s. Wojciecha Lampowskiego i Marianny 3 marca 1748 roku.

⁸ AAG, LB Trzemeszno, s.18: Infantes Gemellos uno parte editos, honestor. Augustini Kiliński et Marcjannae Conjugum Legitimatorum de Vicariica Cauponum..

⁹ W metryce chrztu Stanisława z 11 maja 1744 roku Augustyn jest nazwany Wilińskim, ale sądząc po zestawie imion rodziców dziecka (matka Marianna) jest to pomyłka piszącego (zapewne ze słuchu) metrykę.

¹⁰ F. Paprocki. *Jan Kiliński*, op.cit., s. 184, przypis 10.

¹¹ AAG. Parafia Trzemeszno, sygn. AP 74/1. Liber baptizatorum 1582-1737.

¹² Jan Kiliński. *Pamiętniki*. op. cit., s. 245. Aneks: Inkwizycje z Jana Kilińskiego z rewolucji warszawskiej.

dnia 8 października 1777 roku, czyli niecały rok po śmierci jego ojca¹³. Pierwszą żoną Baltazara była Wiktoria, zmarła w 1794 roku, a wśród jego dzieci z drugiej żony Rozalii Delepczyńskiej byli Wincenty i Teodor Kilińscy, kanonicy katedry poznańskiej¹⁴. Teodor (1801-1863) był historykiem, popularyzatorem historii i tłumaczem¹⁵.

2. Żony i dzieci

Pierwszą żoną Jana Kilińskiego była Marianna Rucińska, córka Adama i Julianny, ochrzczona 30 listopada 1766 roku w parafii Czerwińsk, zmarła 26 kwietnia 1811 roku w Warszawie. Z tego małżeństwa urodziło się w Warszawie sześcioro dzieci¹⁶:

- Franciszek, chrzest 15 sierpnia 1785 roku, zm. 26 czerwca 1820 roku,
- Wawrzyniec, chrzest 11 sierpnia 1787 roku, zm. 8 sierpnia 1843 roku,
- Marianna, chrzest 5 kwietnia 1789 roku, zm. 8 czerwca 1840 roku,
- Agnieszka, chrzest 16 stycznia 1791 roku, zm. 7 marca 1825 roku,
- Jan Karol, chrzest 10 stycznia 1793 roku, zm. 28 lutego 1796 roku,
- Tadeusz, ur. 4 stycznia 1795 roku, zm. 4 kwietnia 1795 roku.

Drugą żoną Jana była Anastazja Jasińska, ochrzczona 8 września 1785 roku w parafii Smogorzewo, córka Tomasza Ignacego Jasińskiego, patrona trybunału, zamieszkałego w Pułtusku, i Molendy ze Smoleńskich, zaślubiona 15 kwietnia 1812 roku, zmarła 2 października 1829 roku. Z tego związku urodziło się trzech synów i córka:

- Jan Mikołaj, ur. 11 grudnia 1812 roku, zm. 12 grudnia 1812 roku,
- Antoni, ur. 13 stycznia 1814 roku, zm. 26 października 1819 roku,
- Ignacy, ur. 15 maja 1815 roku, zm. 29 listopada 1851 roku,
- Józefa, ur. 2 września 1817 roku, zm. 31 grudnia 1881 roku.

¹³ APP: Akta miasta Poznania, sygn. I.273, Księga przyjęć do prawa miejskiego 1575-1793, s.683: Honestus Balthasar Kiliński artis sutorinae Socius de Civitate Trzemesno oriundus. Rekomendujący go mieszczanie poznańscy, Gładkiewicz i Nowiszkeski, są nazwani sławetnymi (famati), co znamionowało ich wyższy status w hierarchii miejskiej. Tekst tego aktu cytuje F. Paprocki. *Jan Kiliński*, op. cit., s. 184, przypis 13.

¹⁴ F. Paprocki. *Jan Kiliński*, op. cit., s. 184, przypis 9.

¹⁵ *Polski słownik biograficzny*, t. XII, Wrocław-Warszawa-Kraków 1966-1967, s. 453

¹⁶ Podano na podstawie : Jan Pągowski. *Dzieje potomków szewca-pułkownika Jana Kilińskiego*. Warszawa 2002. Tamże wykaz materiałów archiwalnych dotyczących potomków Jana, wraz z sygnaturami metryk.

Z jego dzieci:

- Franciszek wziął udział w kampanii napoleońskiej. Walczył w pułku szwoleżerów Gwardii Cesarskiej dowodzonym przez Wincentego hr. Krasieńskiego. Brał udział w bitwach m.in. pod Santa Cruz, Madrytem i Wagram. Za męstwo na polu walki i znajomość sztuki wojennej 26 czerwca 1812 roku został mianowany porucznikiem, a 14 czerwca 1813 roku otrzymał Krzyż Kawalerski Legii Honorowej. Służył w Gwardii do roku 1814. Rodziny nie założył i nie pozostawił potomstwa¹⁷.

- Wawrzyńiec wyuczył się szewstwa i przejął warsztat po ojcu, lecz wkrótce został urzędnikiem w magistracie warszawskim, gdzie pełnił funkcję sekretarza przy komisarzy policji taksowej. W 1825 roku ożenił się z Wiktorią Rebandel (1805-1877), córką Jana, majstra rzeźniczego, i Wiktorii z Millerów. Miał z nią trzech synów i dwie córki. Po śmierci Wawrzyńca Wiktoria prowadziła kawiarnię przy ul. Dunaj 143¹⁸.

- Marianna w młodości była zatrudniona na dworze księżąt Lubomirskich na Nowym Świecie. Grała na pianinie i śpiewała. Jej wielbicielem był aktor Kazimierz Skibiński, wspominał ją w swoim pamiętniku¹⁹. Poślubiła Józefa Filipowicza. Mieszkali przy Krakowskim Przedmieściu 393A.

- Agnieszka wyszła w 1813 roku za mąż za majstra szewskiego Mateusza Samborskiego, syna Jędrzeja i Jadwigi, rodem z Lublina. Zostawiła dwóch synów.

- Ignacy, aplikant sądowy, a następnie urzędnik górnictwa, mąż Katarzyny z d. Poetsch (1809-1854), córki Jana Piotra i Konstancji z Woroszyłów. Jej ojciec w latach 1812-1816 służył w randze porucznika w Gwardii Narodowej Warszawskiej.

- Józefa, akuszerka; w 1854 roku poślubiła Teofila Burdzyńskiego, wdowca, syna Stanisława, urzędnika, i Katarzyny z Dzwonkowskich.

3. Następne pokolenia potomków

Cztery pokolenia potomków Jana, pochodzących od jego syna Wawrzyńca i Wiktorii z d. Rebandel, przedstawia Jan Pągowski w cytowanej uprzednio publikacji książkowej *Dzieje potomków szewca-pułkownika Jana Kilińskiego*; tamże szczegółowe życiorysy i tablica genealogiczna.

¹⁷ Robert Bielecki. *Szwolężerowie Gwardii*. Warszawa 1996, s. 83 oraz J. Pągowski. *Dzieje...*, op. cit. s. 15-16.

¹⁸ J. Pągowski. *Dzieje...*, op. cit., s. 16. Stamtąd informacje o kolejnych dzieciach Jana.

¹⁹ Kazimierz Skibiński. *Pamiętnik aktora. 1786-1858*. Warszawa 1912, s. 69 i 74.

W linii męskiej ród przedłużyli:

- Józef (1830-1866), subiekt handlowy w Warszawie, a następnie oficjalista w cukrowni w Kutnie. Jego żoną była pochodząca z Płocka Paulina Arnold, córka Jana, drukarza, i Anny z Kisengów. Pozostawił jedyne go syna Antoniego.

- Antoni (1864-1942). W 1888 roku osiedlił się w Jekaterynosławiu nad Dnieprem (obecnie Dniepropietrowsk na Ukrainie), gdzie założył fabrykę gilz. W 1894 roku poślubił Polkę Helenę Palmowską (1874-1960). Kolejnym miejscem jego pobytu była Moskwa, a w 1906 roku przybył do Nowego Jorku. Pracował w różnych zakładach ślusarsko-mechanicznych. Podczas I wojny światowej był organizatorem i administratorem dziennika polonijnego „Telegram Codzienny”. W 1921 roku powrócił do Polski. Zamieszkał w Toruniu. Tu spędził 15 lat, zajmował się handlem. Pod koniec życia mieszkał w Wesolej k. Warszawy.

- Stanisław (1895-1945), najstarszy z pięciorga dzieci Antoniego. Po odzyskaniu niepodległości powrócił do kraju. Z Reginą ze Szczęsnych (1904-1979), córką Stanisława i Anny, miał jednego syna Wojciecha (ur. 1928). Wraz z nim został w przeddzień powstania warszawskiego wywieziony na roboty do Niemiec. Pracowali w fabryce. Zginęli podczas bombardowania przez Anglików 4 lutego 1945 roku. Zostali pochowani na cmentarzu dla cudzoziemców koło Essen.

- Jan (1907-1963), najmłodszy z dzieci Antoniego. Urodził się w Nowym Jorku. W 1931 roku poślubił Marię Ross, córkę polskich emigrantów, Ignacego i Felicji, urodzoną w Smithtown w stanie New Jersey. W 1937 roku przybył, wraz z żoną, do Polski. Powrócił do Nowego Jorku w 1940 roku. W 1944 roku urodziła się ich córka Edwina, a w 1947 roku syn John, ostatni męski potomek słynnego szewca-pułkownika, ożeniony z Pamelą Gordiner w 1979 roku i rozwiedziony w 1984 roku.

4. Hipotezy rodowodowe

Wobec braku dowodów pochodzenia Augustyna Kilińskiego vel Kilińskiego, ojca Jana, można stawiać jedynie hipotezy dotyczące rodzin, z których mógł się wywodzić.

- Rodziny szlacheckie

O szlachectwie swojego pochodzenia pisał Jan w cytowanym wcześniej życiorysie. Polscy heraldycy, Adam Boniecki i Seweryn Uruski, bezskutecznie próbowali dołączyć Jana do którejś ze znanych rodzin

szlacheckich. W swoich herbarzach²⁰ wymieniają Kilińskich, którzy pisali się z Kilinicz. Boniecki przyznaje, że nie mógł dojść, gdzie te Kilinicze leżą. Rzeczywiście, nie ma ich w *Słowniku geograficznym Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*²¹. Według Uruskiego herbem tej rodziny jest Sulima, a Kilinicze są na Ilkowcach. Nie podaje jednak, które to Ilkowce. W wymienionym *Słowniku* są Ilkowce zwane również Ilkówką w pow. winickim na Podolu i Ilkowce vel Ilkowice w pow. miechowskim; są także Ilkowice w pow. pińczowskim²². Boniecki podaje, że z Kilinicz pisał się Franciszek vel Franciszek Ignacy Kiliński, cześnik inflancki w 1717 roku. Uruski z tą rodziną łączy Franciszka, dziedzica wsi Strzyżewo Smykowe w pow. gnieźnieńskim, cześnika nowogrodzko-siewierskiego 1720 roku, żonatego z Heleną Pawłowską oraz Stanisława, komisarza wielkopolskiego w 1767 roku. Natomiast Kasper Niesiecki herb Sulima przypisuje wielkopolskiej rodzinie Kilewskich. Wymienia Stanisława Kilewskiego, kanonika gnieźnieńskiego, dziekana pułtuskiego w 1522 roku, pochowanego w katedrze gnieźnieńskiej w 1550 roku²³. Tak samo twierdzi Żernicki-Szeliga w wydanym w Hamburgu herbarzu rodzin polskich²⁴. *Polska encyklopedia szlachecka*²⁵, powołując się na Wiktora Wittyga i Stanisława Dziadulewicza, wymienia jeszcze Kilińskich h. Bończa. Jako przedstawiciela Kilińskich tego herbu wymienia starostę pelczyńskiego w 1744 roku.

Włodzimierz Dworzaczek w swoich „Tekach” zawierających wypisy dotyczące szlachty wielkopolskiej wymienia kilku Kilińskich i Kieleńskich, m.in. Stanisława Kilińskiego, którego w swym herbarzu wspomniał Uruski, zmarłego w Gwiazdowie, parafia Węglewo, w 1781 roku w wieku 89 lat²⁶. Zapewne to on był w 1744 roku świadkiem ślubu w parafii Kamieniec położonej 10 km na wschód od Trzemeszna²⁷. Jednak żaden z wypisów nie pozwala łączyć Augustyna z którąś z tych osób²⁸.

²⁰ Adam Boniecki. *Herbarz polski*, t. X, Warszawa 1907, s. 75; Seweryn hr. Uruski. *Rodzina. Herbarz szlachty polskiej*, t. VI, Warszawa 1909, s. 341-342.

²¹ *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, t. IV, Warszawa 1883, s. 97.

²² Tamże, t. III, s.260.

²³ Kasper Niesiecki. *Herbarz polski*, t. V, Lipsk 1840, s. 93.

²⁴ Emilian von Żernicki-Szeliga. *Die Polnischen Stammwappen*, Hamburg, s. 87.

²⁵ *Polska encyklopedia szlachecka*, t. VI, Warszawa 1936, s. 303; Wiktor Wittyg, przy współpracy Stanisława Dziadulewicza. *Nieznana szlachta polska i jej herby*, Kraków 1908, reprint: Warszawa 1994, s.134.

²⁶ teki.bkpan.poznan.pl

²⁷ AAG: Parafia Kamieniec, sygn. AP 68/5. Liber baptizatorum et copulatorum 1721-1752, fol. 59v. Stanisław Kiliński (Generosus) był świadkiem ślubu szlachcica Stanisława Konarskiego ze szlachcianką Teresą Godurowską z Rękawczyzna w dniu 12 lutego 1744 roku.

²⁸ Nie ma żadnych podstaw, aby Jana pisać jako Kilińskiego z Kilinicz, co znajduje się na stronie prowadzonej przez M. J. Minakowskiego: www.sejm-wielki.pl/b/10.130.17

Informację o szlacheckiej rodzinie Kieleńskich nieznanego herbu w powiecie świeckim około 1550 roku, powołując się na Maerckera²⁹, podaje *Polska encyklopedia szlachecka*.

Rozpatrując możliwości szlacheckiego pochodzenia Jana Kilińskiego, trzeba wziąć pod uwagę także informację z jego pamiętnika, według której miał on na Pradze swego stryja Kazimierza Kijańskiego, który podczas insurekcji był komisarzem mostu łączącego Pragę z Warszawą przy wylocie ul. Bednarskiej³⁰. Kijańscy vel Kijeńscy również są notowani w herbarzach. Boniecki wymienia Kijańskich h. Strzemię z Kijan w pow. proszowskim, Kijańskich vel Kijeńskich h. Syrokomla (którzy czasem nazywali się także Kiińskimi) w pow. lubelskim oraz Kijańskich vel Kijeńskich h. Gryf, którzy występują w księgach grodzkich lwowskich i wyrokach trybunału lubelskiego³¹. Kijeńscy h. Syrokomla wylegitymowali się ze szlachectwa w Królestwie Polskim w 1850 roku, wywodząc się od Jerzego, dziedzica dóbr Kijany w 1699 roku³².

- Rodziny mieszczańskie i chłopskie

W Trzemesznie brak informacji o przodkach Augustyna. Pozostaje badanie rodowodu Kazimierza Kijańskiego w księgach Warszawy i warszawskiej Pragi.

Przeglądając księgi metrykalne okolic Gniezna z XVIII i początku XIX wieku można natrafić na zapisy Kieleńskich i Kilińskich stanu nieszlacheckiego. Na przykład: w 1787 roku w Stawianach koło Kiszkowa urodziła się Marianna, córka pracowitych (Laboriosorum) Franciszka i Marianny Kilińskich, a w 1782 roku w Pobiedziskach ślubowali Krzysztof Kieleński ze wsi Bugaj z Marianną Jesionową z Holendrów Góreckich³³. W 1826 roku w sąsiadującej z parafią trzemeszeńską parafii Ostrowite Prymasowskie zawarł związek małżeński Baltazar Kiliński, syn Stanisława i Jadwigi, kołodziej ze wsi Skubarczewo, wdowiec lat 38, z Marianną Michalakówną, panną z Jerzykowa³⁴. Być może był on synem najstarszego brata Jana, urodzonego w 1744 roku.

²⁹ Hans Maercker. *Geschichte des Schwetzer Kreises*, Danzig 1888.

³⁰ J. Kiliński. *Pamiętniki*, op.cit., s. 31, 59, 184, 187, 278.

³¹ A. Boniecki. *Herbarz polski*, op. cit., s. 69-71.

³² Elżbieta Sęczys. *Szlachta wylegitymowana w Królestwie Polskim w latach 1836-1861*. Warszawa 2000, s. 288.

³³ AAG: Parafia Dąbrówka Kościelna, sygn. AP 127/31, Liber baptizatorum, copulatorum et mortuorum 1743-1806, chrzest 14 kwietnia 1787 roku oraz Parafia Pobiedziska, sygn.. AP 43/12, Liber copulatorum 1765-1795, ślub 14 kwietnia 1782 roku.

³⁴ AAG: Parafia Ostrowite Prymasowskie, sygn.. AP 96/6, Liber copulatorum 1821-1829, rok 1826, nr 8.

- Rodzina żydowska

W księgach wyznania mojżeszowego Gniezna znajdują się zapisy rodziny, której nazwisko, tak jak nazwisko Augustyna, występowało w dwóch formach: Kiliński i Kiliński. Pochodzą one z lat 1823-1848, a więc nie ma możliwości sprawdzenia, czy Augustyn był spokrewniony z tą rodziną³⁵.

5. Próby wyjaśnienia etymologii nazwiska

- od nazwy miejscowej

Podstawą nazwiska Kiliński mogła być wymieniana w herbarzach nazwa wsi Kilnicze, a Kijańskich – Kijany. W przypadku Kilińskich, których herbarze nie łączą z żadną wsią, nasuwa się Kielno, wieś parafialna w pow. wejherowskim, woj. gdańskim. Przymiotnik od tej ostatniej nazwy, występujący w cytowanym uprzednio *Słowniku geograficznym Królestwa Polskiego*, to: kiliński (młyn wodny kiliński, cegielnia kilińska). Jest to więc forma zgodna z pierwotną formą nazwiska Augustyna w księdze chrztów parafii trzemeszeńskiej. Podczas analizy współczesnego rozsiadlenia rodzin tego nazwiska, zwraca uwagę przeważająca liczba osób w okolicach tej miejscowości. *Słownik nazwisk współcześnie w Polsce używanych*³⁶, wydany w 1993 roku na podstawie systemu PESEL, podaje 320 osób tego nazwiska, z czego aż 208 w woj. gdańskim, a następnie 38 w bydgoskim i 21 w plockim (są to województwa istniejące w latach 1975–1998, których było 49). Kilińskich było 1384, z czego w warszawskim 299, bydgoskim 287, toruńskim 146, gdańskim 89, poznańskim 52 itd. Źródłem nazwiska mogła być także nazwa niemieckiego miasta Kiel (Kilonia), stolicy kraju związkowego Szlezwik-Holsztyn.

- od nazwy osobowej

Spośród nazw odnotowanych w *Słowniku staropolskich nazw osobowych*³⁷ podstawą nazwiska Augustyna Kilińskiego vel Kilińskiego, jego domniemanego brata Kazimierza Kijańskiego i ich potomków mogły być: Kiela (Consul Mathias Kyella aduocatus ciuitatis Srzem 1479-1499), Kiel (Kmethonem Paulum Kyel1473) oraz Kilian, imię pochodzenia zapewne celtyckiego, w średniowiecznej Polsce popularne i występujące w różnych formach, jak Kilijan, Kielijan, itp. (Kylian 1369, Kyelian 1427, Kyan 1471).

³⁵ APP: Księgi metrykalne gminy żydowskiej Gniezno 1823-1848.

³⁶ *Słownik nazwisk współcześnie w Polsce używanych*, wydał Kazimierz Rymut, t. IV. H-Ki, Kraków 1993.

³⁷ *Słownik staropolskich nazw osobowych* pod red. Witolda Taszyckiego, t. II. E-Ki, Wrocław-Warszawa-Kraków, 1968-1970.

- od nazwy pospolitej

*Słownik staropolski*³⁸ wymienia takie nazwy jak: kiella vel killa – czerpak służący do nabierania wody lub zaprawy murarskiej (stąd: kielnia), kiel – ostro zakończony ząb, kijań vel kijania – klin do rozszczepiania drzewa, kil – główna podłużna belka umieszczona na dnie kadłuba statku.

6. Przejawy pamięci

Jan Kiliński zmarł w Warszawie 28 stycznia 1819 roku. Tekst jego nekrologu zamieściła Halina Winnicka w książce *Jan Kiliński*³⁹:

„Reguiescat in pace. Pozostała żona wraz z rodziną po ś.p. Janie Kilińskim, byłym pułkowniku wojsk polskich, zapraszają krewnych i łaskawych przyjaciół na eksportację ciała w niedzielę 31 stycznia r.b. z domu własnego nr 145 przy ulicy Dunaj o godzinie trzeciej po południu na cmentarz powązkowski. Hodie mihi, cras tibi.”

Winnicka pisze, że „wyszła niemal cała Warszawa – liczone przeszło 30 tysięcy ludzi. Pochowany został pod kościółkiem powązkowskim, w którego ścianę wmurowano marmurową tablicę z napisem. Zniszczył ją zaborca, została przywrócona.”

Patriotyczny entuzjazm przełomu lat 1918/19 spowodował, że stulecie śmierci Kilińskiego obchodzono bardzo uroczysto. Powstawały komitety obchodów, powołano fundację jego imienia, wydawano broszury, publikowano artykuły prasowe. W poznańskiej katedrze została odprawiona uroczysta Msza św., z udziałem pocztów sztandarowych kościelnych, cechowych i narodowych. Niezwykle podniosłe kazanie wygłosił ks. Józef Kłos⁴⁰.

Wśród wielu publikacji poświęconych Kilińskiemu jest także sztuka teatralna Marii Gerson-Dąbrowskiej *Majster Kiliński*. Oprócz Jana i jego żony występują w niej m. in. ich dwaj najstarsi synowie: 8-letni Franio i 6-letni Wawruś⁴¹. W 1986 roku Marian Kubera zrealizował dokumentalny film fabularyzowany pt. „Jan Kiliński”, a cztery lata później miniseriał pod tym samym tytułem, w którym w rolę Kilińskiego wcielił się Adam Ferency⁴².

Niemal wszystkie przejawy pamięci o sławnym rodaku zostały zebrane w książce *Jan Kiliński. Historia i pamięć*⁴³, której współwydawcą, obok

³⁸ *Słownik staropolski*, t. III. I-K, Wrocław-Kraków-Warszawa 1960-1962.

³⁹ Halina Winnicka. *Jan Kiliński*, Warszawa 1971, s. 68.

⁴⁰ Dionizy Sidorski. *Nie znam takiego monarchy. Jan Kiliński*. Katowice 1982, s. 6-7.

⁴¹ Maria Gerson-Dąbrowska. *Majster Kiliński. Obraz sceniczny w 3-ech odsłonach*. Warszawa-Łódź 1927 (tekst tej sztuki jest m.in. w APP: Cechy- Koło, sygn. 15).

⁴² filmpolski.pl

⁴³ *Jan Kiliński. Historia i pamięć*, op. cit.

Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, jest Stowarzyszenie Miłośników Zabytków Miasta i Gminy Trzemeszno.

Pierwszy pomnik Kilińskiego powstał we Lwowie w stulecie insurekcji. Ufundowali go lwowscy rzemieślnicy. Drugi, postawiony w Warszawie w 1934 roku, Niemcy rozmontowali podczas okupacji, ale po wojnie stanął powtórnie. Na obecnym miejscu znajduje się od 1959 roku. Trzeci pomnik, w Trzemesznie, od 1961 roku zdobi plac jego imienia. Kolejny, w 1973 roku, powstał w Słupsku, a w Łodzi jego popiersie⁴⁴.

Kiliński jest uwieczniony na wielu portretach, a w scenie zbiorowej zatytułowanej „Jan Kiliński prowadzi jeńców rosyjskich przez ulice Warszawy” przedstawił go Wojciech Kossak w 1908 roku⁴⁵.

Jest on patronem licznych szkół, drużyn harcerskich, jednostek wojskowych, miejskich ulic, parków i skwerów. Podczas okupacji niemieckiej jeden z batalionów Armii Krajowej przybrał jego imię. Jego imieniem nazwano także jeden ze statków.

Trzemesznianie żywią szczególny kult swego krajana. Miejscowy szewc, Henryk Bisikiewicz, utworzył w swoim warsztacie prywatną izbę pamięci Jana Kilińskiego. Zwieńczeniem jego wieloletniej zbiórki pamiątek związanych z szewcem- bohaterem i z kolejnymi pokoleniami szewców trzemeszeńskich było oficjalne otwarcie izby w 1988 roku. Od 1992 roku, na trasie z Mogilna do Trzemeszna odbywa się Ogólnopolski Bieg im. Jana Kilińskiego. Rok 2010, czyli rok 250. rocznicy urodzin bohatera insurekcji kościuszkowskiej, Rada Miejska ogłosiła Rokiem Jana Kilińskiego. Odbyło się w nim wiele imprez upamiętniających tę postać i przybliżających ją młodzieży⁴⁶.

S U M M A R Y

Leszek Krajkowski, *The family of Jan Kiliński* The article presents the family of Jan Kiliński, the commander of the Kościusko Uprising against the Russian occupants in Warsaw in 1794. He was born in Trzemeszno near Gniezno in 1760 and was a shoemaker. The author lists his siblings and descendants, and puts forward some hypotheses concerning the origins of the family.

⁴⁴ https://pl.wikipedia.org/wiki/Jan_Kiliński

⁴⁵ Maciej Forycki. Artystyczne przedstawienia uczestnika insurekcji kościuszkowskiej [w:] *Jan Kiliński. Historia i pamięć*, op. cit., s. 50-54.

⁴⁶ Andrzej Leśniewski. Jan Kiliński w kulturowej ofercie eventowej [w:] *Jan Kiliński. Historia i pamięć*, op.cit., s. 123-125.

Jan Kiliński, mal. Stanisław Górniak wg miniatury K. Bechona

Trzy pokolenia Kilińskich na tle cokołu pomnika Jana Kilińskiego. Antoni Kiliński z synem Stanisławem i wnukiem Wojciechem, Warszawa 1936 r. fot. z: Jan Pągowski. "Dzieje potomków szewca-pułkownika Jana Kilińskiego", Warszawa 2002

Metryka chrztu Jana Kilińskiego. Archiwum Państwowe w Poznaniu, Parafia Trzemeszno, Liber baptizatorum 1738-1780, mikrofilm 10-79